

20. me

יואוו שמים ויראת הטא עם אהבת ד' ואהבת הבריות היותר שלמה ונמואית. זה כל האדם."

* * *

במסכת ברכות נאמר:

"ואי דחיל מעינא בישא דיליה" — אם חושש אדם מעין הרע שלו, כלומר מהשפעה שלילית שתצא ממנו אל זולתו, כחוצאה משגאה או קנאה וצרות עין, "ליחזיה אטרפיה דחזיריה דשמאליה" — יתבונן על דופן נחיריו ושמאלו.

ביאור הרב לדברים המודים אלו מעמידנו על ההתבוננות הנכונה בה צריך אדם להתבונן על המצלות והחסרונות שלו ושל דעה:

"כשם שהאדם צריך להגביר כח עצמו שלא יהיה מושפע מאחרים יותר מראי" — מושפע מדעתם עליו, "כן צריך שלא לחפץ להיות יותר מהראוי משפיע על אחרים, לאכופ עליהם לקבל את מדותיו דיעותיו הפרטיות וכיוצא בזה" — בשטיפת מה, בעיצוב דעתם בכפיה או באמצעים ובתכולות. "וצריך תמיד להיות מסתפק בחופשו הפנימי" — לנהל חיינו על-פי האמת ומנימית שלו, על-פי מאוייו הטוהרים, אל הטוב והאמת, אל האמונה וקרבת האלוקים, "שהוא המקור להיות אפשר (— המאפשר) להיות עבד נאמן ליוצרי".

על כך אומרים אנו בתפילה: "לעולם יהא אדם... מודה על האמת ודרכ אמת בלבבו". מודה על האמת היינו ש"לא יהיה כ"כ כנוס רק בתוך עצמו עני כזו ההתרחקות מהחצצה של אור האמת הרחוק מאתנו", כי אם ידע "שיחיד עם כל הסגולות החשובות, שישנו לשמירת הצביון העצמי והוקרת וואמת הפנימית המיוחדת לו, הוא צריך להתרחב ולהתרחם עד לכדי וחתפיסה הבהירה של האמת המוחלטת" — הבאה ממקורה של תורה ונרשבת בדרך של לימוד ושימוש תלמיד-חכמים. ומתוך התבטלותו

הגאווה הגסה, המדמה לראות כל תכונה כטובה וישרה שאינה זקוקה לחיזוק ולשיפור, לקבלה ולהשפעה מן הזולת, עלולה להיראות במבט חיצוני, כשיטה החמושה במידות טובות, כסבלנות וכאורך רוח כלפי האחר, המקבלת כל אחד לפי מה שהוא, ומאפשרת לו, בחופש גמור, להתפתח לפי אופיו ותכונתו — אך כאמת לא כן הוא.

כותב הרב:

"... מתוך העין הטובה יבא כל טוב, וממנה יוצאת ואליה שבה מדת הסבלנות המשובחת, אוונה שהיא משכללת את העולם ומביאה אותו לשכלולו. לא הסבלנות המביאה לעקרות כל טוב מן העולם בשביל הפיזיות שבה". יש סבלנות הנובעת מאמונה גדולה ביכולת תיקונם והצלאתם של הכוחות השונים והרכיבים, מפני הכרחו שמיד ד' נוצרו ומטרה טובה להם. אך יש לעומתה סובלנות הכרחית, הנראית כסבלנות, אך באמת רקובה היא מתוכה פנימה. "הסבלנות הרעה באה מתוך ההחלטה הריקנית שהכל שמים וחכל ריק ואין יתרון לתכונה על תכונה, מתוך שכל הנסיות האנושיות וכל המציאות בכלל הכל הבל".

בגאותה הנוראית שוללת הסובלנות הרעה כל ערך עליון קבוע ומחייב. ומה שחושב ומרגיש האדם, סובלת היא, הוא האמת והוא הטוב. אין אידיאל עליון אליו משתוקקים הכל, כי אין ולא יכולים להיות חסרון ומגרעת בטבעו של האדם. דעה כזאת שומטת את הקרקע מן המחשבה שאפשר לחנך את האחר או לחייבו כמה שאינו חפץ בו, והחיים הולכים ושוקעים בהפקרות גמורה. הקשר החברתי מאפשר או לכל אחד אחד לנהוג על-פי תאוות נפשו ודעותיו הקטנות. "ואת הסבלנות היא מבלה עלם ובאה מעין רעה" — של פסימיזם ואובדן ערכים, חוסר אמונה בטוב המוחלט ובנקודות הטוב המפוזרות בין בריות רבות. האמונה והענוה, לעומתה, מולידות "סבלנות טוהרה, מפני ההכרה האמתית איד יד' אחזת בכל ההפכים לתקנם, לקשרם ולאחדם, ע"י תיקוני כל חסרונותיהם, למען יצא לפעול אדם מתוקן ומשוכלל המוצא את נפשו ישרה וכל חפציו הגשמיים וזרחתיים עומדים לפניו ברב חוד והדר ושלימות מרובה, סבלנות המוסיפה

גבהו בנות ציון, שהיו מהלכות בקומה זקופה. "ותלכנה נטויות גרון, שהיו גבהו. היינו מהלכות עקב בצד גודל. "ומשקרות עינים", דהו מלאן כחלא לעיניהן ומרמוזן. זקופה: זר נטויות גרון. וזו נטויות גרון לילך כנמו שאינו רואה לרגליו: ומשקרות עינים דמלין כחלא. לשון סיקרא: ומרמוזן. אם הנחוריים. סיקור לשון כנמיה:

עין איה

כל אחד בפני עצמו לעולם מלא ושלם, באין חסרון המעורר צורך להיות מתחבר עם רעהו. וההשרשה הרעה באה ע"י הבנות, שהיו מהלכות בקומה זקופה.

כה. "ותלכנה נטויות גרון", שהיו מהלכות עקב בצד גודל. יש אשר תסבב הגאווה את כל הקומה של האדם, עד שתעורר כ"כ את עיניו, עד שלא ימצא בנפשו שום חסרון ושום רעיון שיוזיק אותו להתחבר לזולתו, מ"מ בעצמו ירגיש שיש בו צד שפל וצד עליון, דהיינו חלק הגוף החומרי שכל החושים והנטיית הגסות נסמכים עליו, וחלק העליון, הצד השכלי, שרק ע"י ההשפעה הטובה שהצד השכלי משפיע על יתר הכחות הגופניים, בשביל כך נעשה האדם כולו שלם. והנה הראש, שהוא מכון אל השכל, כ"ו שיש רעיון חכני באדם, שגופו צריך הוא להיות מושפע מהנהגת השכל והכרעתו, או אותה הנטייה בעצמה לא תתן להתפתח באדם, הנטייה ללכת נטוי גרון, בהרמת ראש, בתנועה המורה מניעת צורך של הראש להתעסק בהשגחת משטר הכחות השולטים בכל מלא החומר. והנה כל זמן שהאדם מרגיש בעצמו ששלטון השכל, אפילו השכל שלו עצמו, הוא צריך להיות מתפשט ג"כ על הכחות הגופניים כולם, או כבר מתגלה ברעיונו סדר שלם של מטרות, של רעיונות חדשים, שהוא צריך להשיגם, עד שימצא בעצמו תמיד שהוא עולה במעלה יותר שלמה ממה שהיה עומד עליה בתחילה, דהיינו ששלטון השכל על חומריו הוא במעלה יותר שלמה ממה שהיתה אצלו בתחילה. לזאת יתעורר בו כח הזריזות הפנימית, שנמצא הוא קשור באיזו רדיפה מוסרית. מה שא"כ כשהגאווה הגסה מגיעה עד קצה גבולה, עד שלא די שלא ימצא בעצמו האדם שום חסרון שיוזיקהו להיות עבירו נטפל לזולתו התחברות של ריעות, אלא שאפילו חלקיו עצמם, ימצא שכל אחד מהם בפ"ע הוא עולם שלם שאינו נזקק במאומה לזולתו. ואז יתרום הראש בנטיית גרון, גמר תוחמה של הרשעה הגאותנית. ואז כבר בטלו כל האידיאלים, אין שום מגמה

והתרוממות, וממלא אין לאדם זה כ"א ההנאו חיי השעה. ואז המנוחה של העצלות, הטבועו יסוד הרשע של הגאווה, מלפפת אותו. וזה מהלך איום, ומתבצר בשיטה קבועה, שעוקרו מהלך החיים של יסוד האורה האלהית של ה כולה, הבאה לצרף את הבריות ולהרימם משפי אל רוממות המעלה האצילית. וכזה הו מתמוטטת, כי מאכדת את יסוד סגולתה ו הפנימי, הטבוע בקרבה מראש צורים, שהיא הגאווה המאוסה של נטיית גרון והילוך עקב גודל, מראש עזיבת כל רעיון מרום, הדרוש הע ערך, הגורר ג"כ נטיית זריזות של העתקת כ בתנועה מהירה ומזורזת, ההיפוך מהליכת עקב גודל.

כה. "ומשקרות עינים", דהו מלאן כוד לעינייהו ומרמוזן. הקצוות פוגשים הם זה את מחוך הגאווה העוברת כל גבול, המסכמת שכבר ה האדם למרום השלמתו עד שאינו צריך עוד לב ולשאוף השלמה פנימית אמיתית. הנפש החופ היטב את תוכן הפנימי שלה, מרגשת מיד בריקניו ואפסותה, שכיון שחסר לאדם אותו תוכן החיים חפץ ההתעלות מפני ארסה של הגאווה, כבר לחייו שום תוכן. ולמלא את הריקניות הנורה מוכרחת היא למצא את עולמה לא בקרבה פני כ"א בחוץ, במציאת חן של הסביבה. נמו שההתגדרות הקיצונית שהיתה חפצה להתגדר ב נהפכת לה לשפלות גדולה, עד שהיא חפצה ל להיות משועבדת למצב הנפש של הסובכים אור ותשתדל ביפוי חיצוני במדה מופלגת. וההשתדלו הזאת לא תשאר רק בגבול ההסכמה, הלוקחת ו איזה זמן ואח"כ הרושם הולך לו, כ"א היא מטבע עמוק יפה את המבוקש של התמכרות למצא חן, ו שמלבשת את התנועות הטבעיות בזה הזרם, ו הולך עד הקצה האחרון של אבידת העצמיות לגמ ושל שפלות הנפש היותר קיצונית, עד שבהתפשט באומה מביאה לה הרס גמור, שמביא אותה לי

י"אן שמים ויראת חטא עם אהבת ד' ואהבת הבריות היותר שלמה ונמוארת. זה כל האדם."

* * *

במסכת ברכות נאמר:

"ואי דחיל מעינא בישא דיליה" — אם חושש אדם מעין הרע שלו, מלמוד מהשפעה שלילית שתצא ממנו אל זולתו, כתוצאה משנאה או קנאה וצרות עין, "ליחזיה אטרפיה דנחיריה דשמאליה" — יתבונן על דופן נחירי השמאלי.

ביאור הרב לדברים תמוהים אלו מעמידנו על ההתבוננות הנכונה בה צריך אדם להתבונן על המשלות והחסרונות שלו ושל רעהו:

"כשם שהאדם צריך להגביר כח עצמו שלא יהיה מושפע מאחרים יותר מדאי" — מושפע מדעתם עליו, "כן צריך שלא לחפץ להיות יותר מהראוי משמע על אחרים, לאכוף עליהם לקבל את מדותיו דיעותיו הפרטיות וכיוצא בזה" — בשטיפת מת, בעיצוב דעתם בכפייה או באמצעים ובתבולות. "וצריך תמיד להיות מסתפק בחופשו הפנימי" — לנהל חינו על-פי האמת והנתיבות שלו, על-פי מאווייו הטהורים, אל הטוב והאמת, אל האמונה וקרבת האלוקים, "שהוא המקור לחיות אפשר" — המאפשר להיות עבד נאמן ליוצרו."

על כך אומרים אנו בתפילה: "לעולם יהא אדם... מודה על האמת ודובר אמת בלבבו". מודה על האמת היינו ש"לא יהיה כ"כ כנוס רק בתוך עצמו עד כדי ההתרחקות מההצצה של אור האמת הרחוק מאנו", כי אם ידע "שיחז עם כל הסגולות החשובות, שישנו לשמירת הצביון העצמי, והוקרת האמת הפנימית המיוחדת לו הוא צריך להתרחב ולהתרומם עד לכדי זחמיסה הבהירה של האמת המתולטת" — הבאה ממקורה של חזרה ונרכשת בדרך של לימוד ושימוש תלמיד-חכמים. ומתוך התבטלותו

הגאווה הגסה, המדמה לראות כל תכונה כטובה וישרה שאינה זקוקה לחיזוק ולשיפור, לקבלה ולהשפעה מן הזולת, עלולה להידאות במבט חיצוני, כשיטה החמושה במידות טובות, בסבלנות ובאורך רוח כלפי האחר, המקבלת כל אחד לפי מה שהוא, ומאפשרת לו, בחופש גמור, להתפתח לפי אופיו ותכונתו — אך באמת לא כן הוא.

כותב הרב:

"... מתוך העין הטובה יבא כל טוב, וממנה יוצאת ואליה שבה מדת הסבלנות המשובחת, אותה שהיא משכללת את העולם ומביאה אותו לשכלולו. לא הסבלנות המביאה לעקרות כל טוב מן העולם בשביל הפיזיות שבה". יש סבלנות הנובעת מאמונה גדולה ביכולת היקונם והעלאתם של הכוחות השונים והרבים, מפני הכוונה שמיד ד' נוצרו ומטרה טובה להם. אך יש לעומתה סבלנות חברתית, הנראית כסבלנות, אך באמת רקובה היא מתוכה פנימה. "הסבלנות הרעה באה מתוך ההחלטה הריקנית שהכל שמים ותכל רק ואין יתרון לתכונה על תכונה, מתוך שכל הנטיות האנושיות וכל המציאות בכלל הכל הכל".

בגאותה הנוראית שוללת הסבלנות הרעה כל ערך עליון קבוע ומחייב. זה מה שחושב ומגיש האדם, סוברת היא, היא האמת והוא הטוב. אין אידיאל עליון אליו משתוקקים הכל, כי אין ולא יכולים להיות חסרון ומגרעת בטבעו של האדם. דעה כזאת שומטת את הקרקע מן המחשבה שאפשר לתנך את האחר או לחייבו כמה שאינו חפץ בו, והחיים הולכים ושוקעים בהפקרות גמורה. הקשר החברתי מאפשר אז לכל אחד ואחד לנהוג על-פי תאוות נפשו ודעותיו הקטנות. "זאת הסבלנות היא מכלה עולם ובאה מעין רעה" — של פסימיזם ואובדן ערכים, חוסר אמונה בטוב המוחלט ובנקודות הטוב המפורזות בין בריות רבות. האמונה והענוה, לעומתה, מוליכות "סבלנות טהורה, מפני התכרה האמתית איד ד' אוחזת בכל החפכים לתקנם, לקשרם ולאחדם, ע"י תיקוני כל חסרונותיהם, למען יצא לפעול אדם מתוקן ומשוכלל המוצא את נפשו ישרה וכל חפציו הגשמיים והרוחניים עומדים לפניו ברב חוד והוד ושלמות מרובה, סבלנות המוסיפה